

Лашта Р. Б.,

*старший викладач кафедри морально-психологічного забезпечення
діяльності військ*

*Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ПОНЯТТЯ РЕФЛЕКСІЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Рефлексія як наукова категорія перебувала в спектрі уваги значної кількості дослідників, серед яких А. Асмолов, Ф. Баррон, М. Бахтін, І. Бех, А. Бузман, Л. Виготський, В. Давидов, Л. Деркач, Д. Дьйої, А. Зак, А. Карпов, І. Кон, Г. Костюк, Н. Пеньковська, С. Рубінштейн, В. Слободчиков та ін., які обумовлену дефініцію визначали як один з важливих чинників становлення і розвитку особистості.

Згідно із зазначеним у Словнику психології трактуванням, «рефлексія» визначена як «процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, не просто знання або розуміння суб'єктом самого себе, а й з'ясування того, як інші знають і розуміють його, його особистісні особливості, емоційні реакції і когнітивні уявлення» [8, с. 340]. Вперше виділення психологію рефлексії у самостійну галузь досліджень було запропоновано А. Бузманом та сформульовано «психологічне» визначення рефлексії як перенесення переживання із зовнішнього світу на себе [1], тоді як А. Марком було здійснено систематичний виклад філософських і психологічних уявлень про рефлексію [9, с. 22].

С. Рубінштейн трактував рефлексію як основу існування людини та передумову способів її існування: «Перший – життя, яке не виходить за межі безпосередніх зв'язків, у яких живе людина: спочатку батько і мати, потім подруги, вчителі, потім чоловік, діти і т. д. Тут людина вся всередині життя, всяке її ставлення – це ставлення до окремих явищ, але не до життя в цілому. Другий спосіб існування пов'язаний з появою рефлексії. Вона наче призупиняє, перериває цей безперервний процес життя і виводить людину подумки за його межі. Людина наче посідає позицію поза ним» [11, с. 90]. Людина, як вказував С. Рубінштейн, самовизначається як особистість завдяки формуванню здатності самостійно, свідомо ставити перед собою завдання, цілі та визначати напрямок своєї діяльності.

М. Бахтін у трактуванні рефлексії акцентував увагу на її потенціалі як формі внутрішньої комунікації: «Я усвідомлю себе і стаю самим собою, тільки розкриваючи себе для іншого, через іншого і за

допомогою іншого... Саме буття людини (і зовнішнє, і внутрішнє) є найглибше спілкування» [4, с. 312].

Погоджуємось із поглядами А. Карпова, на думку якого рефлексія є найвищим за ступенем інтегрованості процесом та водночас способом і механізмом виходу системи психіки за власні межі, що детермінує пластичність і адаптивність особистості, «синтетична психічна реальність, що водночас виступає процесом, властивістю і станом» [9, с. 84-88].

Схожі погляди знаходимо у В. Давидова, який зазначає, що рефлексія одночасно є одним із компонентів теоретичного мислення та загальною системною властивістю теоретичного способу пізнання, що обумовлює здатність особистості виокремлювати, аналізувати та співвідносити власні дії з предметною ситуацією [7, с. 387], тоді як Г. Костюк акцентує увагу на тому, що «важливу роль в успішному перебігу розуміння відіграє ... вміння аналізувати свій власний процес мислення» [10].

За визначенням Дж. Батлера, рефлексія – це процес подвійного, дзеркального взаємовідображення суб'єктами один одного, змістом якого є відтворення особливостей одне одного [3], тоді як Ф. Баррон визначає її як «принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення й усвідомлення власних форм і передумов; предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню будову і специфіку духовного світу людини» [2].

З огляду на особливості формування професійної рефлексії у майбутніх офіцерів, у трактуванні зазначеної дефініції ми розділяємо погляди В. Слободчикова та Г. Цукермана, які під рефлексією розуміють універсальний психічний механізм подолання меж свого способу життя [12, с. 27], так як аналіз власного процесу мислення офіцером, на наше переконання, забезпечує аналіз та усвідомлення ним як суб'єктом особливостей сприйняття та оцінки себе іншими людьми, критичне осмислення ставлення інших людей стосовно себе, що обумовлює важливість рефлексії в процесі формування майбутніх офіцерів як військових професіоналів.

Як зазначає І. Бех, спрямування мислення людини на свій внутрішній світ відмежовує особистісне розуміння рефлексії від інтелектуального, а особистісна рефлексія пов'язана з духовним Я особистості та забезпечує її саморозвиток [4].

Узагальнюючи, спільним у трактуванні дефініції «рефлексія» є визнання її як результат переосмислення людиною стосунків з оточенням в результаті спілкування з іншими людьми, побудові нових образів себе, наслідком чого є корегування особистістю власної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Авилов А.В. Рефлексивное управление. Москва, 2003. 174 с.
2. Баррон Ф. Личность как функция проектирования человеком самого себя. *Вопросы психологии*. 1990. № 2. С. 153–159.
3. Батлер Дж. Психика власти: теории субъекции. Санкт-Петербург, 2002. 168 с.
4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва, 1979. 424 с.
5. Бех І.Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. *Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України*. 2011. № 2. С. 37–44.
6. Бех. І.Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. Київ, 2002. С. 37.
7. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва, 1996. 541 с.
8. Карпенко Л.А. Словарь Психология. Москва, 1990. 494 с.
9. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва, 2004. 424 с.
10. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. Москва, 1988. 304 с.
11. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. Санкт-Петербург, 2012. 224 с.
12. Слободчиков В.И. Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте. *Вопросы психологии*. 1990. № 3. С. 25–36.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-261-9/19>

Маркіна А. Є.,

студентка ПОМ-1-21-1.4з

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Використання цифрових технологій в освіті на сьогодні є однією з найважливіших і стійких тенденцій світового освітнього процесу. За допомогою цифрових та інтерактивних засобів учні можуть легше використовувати інноваційні підходи, методи, програми, навчальні ігри та інші сучасні технологічні підходи до навчання. В результаті учні краще засвоюють інформацію, перебувають в емоційно комфортному середовищі, коли навчання стає цікавим, створюють нові знання та інновації, не втрачаючи бажання вчитися. Цифрові інструменти роблять процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуалізованим.